Elégedetlenségeink eredete: a kaszt

Caste: The Origins of Our Discontents by Isabel Wilkerson
(Random House, 2020)

Podmaniczky László könyvismertetője

Ha a kaszt szót halljuk, akkor elsőre mindenkinek India jut eszébe, mint olyan ország, ahol ez a fajta társadalmi rétegződés hagyományosan fellelhető. Ha azt kérdeznék tőlünk, hogy Indián kívül még mely országokban figyelhető meg a kasztosodás valamilyen formája, akkor talán Ázsia vagy Afrika néhány országa juthat eszünkbe. De, hogy az USÁ-ban? Ugyan, ez kizárt!

Pedig pontosan ezt állítja Isabel Wilkerson 2020-ban megjelent könyvében és nyomatékosítja azt a Time-magazin ez évi februári számának címlap-írásában. Úgy látja – főleg a közelmúltban történt erőszakos cselekmények alapján – hogy az amerikai élet talán legfontosabb meghatározója a még mindig létező kasztrendszer. Tézise a következő: Amerikában kasztrendszer van, és ez az a nagyobb keret, amelyből a folyamatos versengési- és osztályproblémák származnak. De mit is ért ezalatt, egyáltalán hogyan jutott erre a következtetésre?

Mielőtt ezeket a kérdéseket boncolgatnánk, nézzük meg, hogyan definiálja a kasztot a Wikipédia. Ezt írják: „A kaszt a jogok vagy előjogok öröklődésén alapuló, rendkívül zárt társadalmi csoport. Különböző történelmi korokban az egyes társadalmak legfelső, legtöbb előjoggal rendelkező rétege (például arisztokrácia) a kasztra jellemző vonásokat viselt magán, de a társadalom legalávetettebb csoportjai is elkülönülhettek kasztként (például a burakuminok Japánban). Emellett ismertek olyan kultúrák, amelyekben a társadalom egésze szigorúan elkülönülő kasztokra tagolódott vagy tagolódik (például indiai kasztrendszer). A világ különböző részein meglévő kasztokat egyaránt jellemzi az alacsony társadalmi mobilitás, az endogámia, a meghatározott foglalkozás vagy megélhetési forrás, és a kasztbeliek identitását erősítő vallási, kulturális vagy ideológiai háttér."

Wilkerson pedig ezekkel a kérdésekkel kezdi cikkét: „Hogyan érkezett hazánk a szakadás és düh eme pillanatába? Hogyan lehet az, hogy napjaink jellemzőivé váltak a tömeges lövöldözések (még a gyerekekre is az osztálytermekben), és a fegyvertelen színes bőrűek rendőri meggyilkolása? Hogyan lehet az, hogy a politikusok könyveket tiltanak be egy olyan országban, mely alkotmányának első módosítása a szólásszabadság jogát védi? Hogyan lehet az, hogy az Egyesült Államok gazdagsága és technológiája ellenére több mint 1 millió Covid-19 halálozással világelső? – ez több mint a világ bármely más országában. Hogyan lehet az, hogy a felkelők megrohamozhatják az amerikai demokrácia fellegvárát egy elnökválasztás eredményének megsemmisítésére irányuló keresztes hadjáratban?" Ezek az események a szerző szerint mind a kasztrendszer létét bizonyítják, az erőszakos cselekedetek valójában ennek fenntartása érdekében történnek.

De hogyan is értelmezi Wilkerson a kasztot? „A kaszt lényegében az emberi érték mesterséges, tetszőleges fokozatú rangsora, a társadalom megosztottságának mögöttes infrastruktúrája. Bármilyen véletlenszerű mérőszám felhasználható az emberek kasztrendszerben való megosztására és rangsorolására – etnikai hovatartozás, származás, vallás, nyelv." A szerző úgy látja, hogy a kasztosodás Amerikában már a korai gyarmatosítók

idejében elindult, amikor meghatározták, ki lesz rabszolga vagy szabad, kinek van joga vagy egyáltalán nincs, és csoportokat rendeltek egy örökölt szerephez a mai napig fennálló hierarchiában. A gyarmatosítók – akik nagyrészt európai származású emberek voltak – rövid idő alatt többségi társadalmi csoporttá és egyben az uralkodó kaszttá váltak. De mi lesz akkor, ha ez a máig tartó többség kisebbséggé válik? A kérdés korántsem teoretikus. A helyzet ugyanis az, hogy 2010 és 2020 között 8,6 %-kal csökkent a fehér népesség lélekszáma (223 millióról 204 millióra). Ennek oka kettős: egyrészt a fehérek születési aránya elmaradt a fekete és latínó népességétől, másrészt a fehérek halálozása meghaladta a fehér születések számát. A statisztika szerint mindez azt eredményezte, hogy a 2010-es 63,7%-ról 2020-ban 57,8%-ra esett vissza a domináns kaszt aránya, amely persze továbbra is többségben van. Wilkerson szerint a kasztban gyökerező uralmi pozíció csökkenésének a veszélye készteti az amerikaiak csökkenő, de domináns részhalmazát arra, hogy rákényszerítsék akaratukat az ország többi részére.

Az egyik ilyen akarat például az abortusz korlátozása. Az abortuszt tiltó és a szavazati jogot korlátozó határozatok a konzervatív kisebbség célkitűzéseinek rögzítését szolgálják, hogy megerősítsék a kasztrendszert a következő generációk számára. A születési arányszám emelkedése, és ezáltal a népesség növekedése a vörös államokban[1] – amelyekben a legkönnyebben vezették be az abortusz tiltását – nagyobb súlyt biztosíthat ezeknek az államoknak és általában a konzervatív politikának a Kongresszusban és a nemzeti ügyekben még akkor is, ha a közvélemény-kutatások szerint az amerikaiak többsége nem ért egyet ezekkel a jobboldali szélsőségekkel, még az általuk leginkább érintett államokban sem. Georgia-ban a hathetes embriókat már virtuális állampolgárokká nyilváníthatják, lehetővé téve így az állam számára, hogy a magzatokat is beleszámítsa a népességszámba. Texasban pedig bárki, aki abortuszt végez, eljárásonként 100 000 dolláros büntetést és akár 20 év börtönt is kaphat.

Tévedünk, ha a fentiek alapján arra gondolnánk, hogy csupán a fekete-fehér problémáról van szó. A közelmúlt tragikus eseményei (például Tire Nichols esete, akit Memphisben végzetesen megvert öt rendőr, akik hozzá hasonlóan feketék voltak) azt mutatják, hogy valójában a hierarchia érvényesítéséről van szó. Mégpedig nemcsak úgy, hogy a hierarchiában magasabban elhelyezkedő csoportok érvényesítik akaratukat az alacsonyabb szintű csoportok (kasztok) felé, hanem ez akár a saját csoporton belül is működhet annak érdekében, hogy fenntartsa a kasztrendszert és megtartsa a saját helyét, bármilyen marginális is legyen az. Wilkerson a könyvében[2] így ír erről: „A kaszt érvényesítői minden színben, hitvallásban és nemben jelentkeznek. Az embernek nem kell a domináns kasztba tartoznia ahhoz, hogy a kívánsága szerint cselekedhessen”.

A Covid-19 amerikai problémái mögött is felfedezhető a kasztrendszer léte. Az USA nemcsak a regisztrált Covid-19-halálozások számában haladta meg az összes többi országot, hanem az igazolt megbetegedések számában is világelső, milliókkal megelőzve a második legmagasabb járványkitörést szenvedő országot – Indiát. Az Egyesült Államokban tapasztalható számok leginkább a fejlődő világéval vannak összhangban. De hol van itt a kaszt, kérdezhetnénk. Wilkerson érvelése szerint egy kasztrendszer a viszályra és az egyenlőtlenségre támaszkodik,

[1] A vörös államok a republikánusok államai: a déli államok (Texas, Alabama, Mississippi stb.), a nyugati hegységi államok (Arizona, Új-Mexikó, Nevada, Utah stb.) és a Középnyugat államai (Illinois, Indiana, Ohio).
[2] Isabel Wilkerson: Caste: The Origins of Our Discontents. Random House, 2020, 447 pages.

hogy fenntartsa magát. Az emberekkel elhiteti, hogy nincs felelősségük azok iránt, akikről úgy tartják, hogy alattuk vannak, vagy akikről azt mondják, hogy méltatlanok, érdemtelenek. A kaszt alapvetően egy kevésbé nagylelkű társadalmat teremt, ahol „beépített" távolság van a csoportok között. A kasztrendszer miatt fordulunk könnyebben egymás ellen, és nem védjük kellőképpen egymást. A kasztok miatt az amerikai demokrácia veszélyben van.

Erről, a demokráciákra leselkedő veszélyekről amúgy sokan írnak manapság. Anélkül, hogy a kaszt fogalmát használná, Berend T. Iván tavaly megjelent könyvében[3] Wilkersonhoz nagyon hasonló példákkal írja le az amerikai állapotokat, melyek már egy új polgárháború lehetőségét is felvetik („Új polgárháború Amerikában?"). Ennek legfőbb okát sokan abban látják, hogy az amerikai társadalom két ellenséges táborra szakadt, melyek között megszűnt az érdemi párbeszéd. „Más híreket olvasnak, más tévécsatornákat néznek, és gyökeresen ellentétes nézeteket vallva hazugnak-hamisnak (fake-news) nyilvánítják a másik tábor nézeteit". Ehhez társulnak a jövedelmi egyenlőtlenségek, melyek Amerikában kiugró méreteket értek el. „Ugyancsak kiéleződött a fekete kisebbség valóságos emancipációja körüli politikai konfliktus is, és mindkét oldalon szélsőségekbe fut a retorika. Hasonlóan mérgesedtek el más, eddig is létező konfliktusok, mint az abortusz legalitása körüli alapvető nézetkülönbség. Összeütközés forrásává vált a Covid-járvány elleni védekezés kérdése is." Írása végén Berend T. azért felhívja a figyelmet arra, hogy a lehetőség még korántsem jelenti annak elkerülhetetlenségét. Számos tényező van Amerikában (neutrális hadsereg, professzionális rendőri szervezet), ami maximum részleges helyi fegyveres akcióra korlátozhatja egy polgárháború tényleges veszélyét. Mindenesetre, már pusztán a polgárháború gondolatának felvetése is az amerikai társadalom súlyos problémáira hívja fel figyelmünket.

Végül az amerikai osztálytársadalom fő sajátosságára térek ki röviden. Amerikában tipikusan a középosztályi mentalitás, a középosztályhoz tartozás terjedt el; Amerikában nem beszélnek osztályokról, tőkésekről és munkásokról, osztályharcról és kizsákmányolásról; az emberek jellemzően középosztályhoz tartozónak vallják magukat.[4] Mivel az megfelelően rétegezve van (alsó-, középső- és felső középosztály) ebbe csak a legalsó lumpenek és koldusok, felülről meg a nagyon gazdagok nem tartoznak bele. Ez összefügg az individualizmussal, az amerikai társadalom erősen individualista jellegével. Amerikában a szakszervezetek sem játszanak/játszottak olyan jelentős szerepet, mint Európában. Amerikában nem volt feudalizmus, Amerika a szabad telepesek országából alakult ki. Ezért is szokatlan dolog Amerikában kasztról beszélni.

Amerikára hagyományosan, mint előttünk álló országra tekintettünk. Ennek kétségtelenül voltak alapjai, hiszen – elsősorban a technológiai innováció vívmányai – előbb-utóbb megjelentek Európában és nálunk is, valamilyen formában kialakítva az amerikai életforma európai megfelelőjét. Jó lenne, ha az Amerikában tapasztalható társadalmi konfliktusok terén ez a transzfer már nem működne, de sajnos úgy tűnik, hogy a párbeszéd-képtelenség, mint egyfajta járvány terjed mindenfelé. Az már látszik, hogy mi sem vagyunk beoltva ellene...

[3] Berend T. Iván: Az Óperenciás-tengeren innen és túl. Noran Libro Kiadó, 2022.

[4] Bár ez kizárólagosan nem állítható. Lásd pl. az amerikai kapitalizmus kialakulásának társadalmi viszonyait bemutató műveket: Dreiser Carrie drágám, vagy az Amerikai tragédia című regényeit.

Források:

- Isabel Wilkerson: „From Jan. 6 to Tyre Nichols, American Life Is Still Defined by Caste” .Time Magazine Feb. 2, 2023 (https://time.com/magazine/us/6252795/february-13th-2023-vol-201-no-5-u-s/)
- Jazzmin Chizu Gota: Book Review of „Caste: The Origins of Our Discontents by Isabel Wilkerson”. International Journal of Human Rights Education, Volume 6 Issue 1 (2022) (https://repository.usfca.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1128&context=ijhre)
- Berend T. Iván: Az Óperenciás-tengeren innen és túl. Noran Libro Kiadó, 2022.

Podmaniczky László

2023 március